dat ze hun hart als een diamant stelden, bedoelt de profeet geen teeder vermaan, maar een toornend verwijt.

Zal 't goed zijn, dan moet ons hart zich elken morgen en elken avond op nieuw ontsluiten, om de heilige invloeden, waarmee God ons bewerken wil, binnen te laten. Gelijk een bloemkelk dauw en zonnewarmte indrinkt, zoo moet ook ons hart steeds voor de invloeden des Geestes openstaan. Eer week en teeder, dan stug en hard moet ons innerlijk wezen in de atmosfeer van het heilige verkeeren. Nooit afsluiting van ons hart voor de invloeden van Boven. Steeds veeleer met alle poriën het hart voor den adem die van Boven is, openstaande en zoo bewasemd, doorademd, bedauwd en doorvochtigd worden door wat uit onzen God in zijn beeld kan indringen. Zóó moet ons hart voor God staan. Nooit en nimmer mag ons hart aan God ontrooid, voor Gods invloed gesloten en van Hem afgekeerd worden. Zooals elke grashalm, elk blad en elke bloem indrinkt wat uit lucht en bodem er op aandringt, zoo ook moet 't hart van 't kind des menschen op geen punt voor God gesloten, maar van alle zijden voor Gods invloed geopend zijn. Ons hart moet ademen uit God, en innerlijk tintelen van wat uit de Fontein des Levens op ons aanstuwt. Zooals wat de zon uitstraalt, tot door de reten der luiken in het vertrek binnen dringt en u verlicht, zoo ook moet in ons hart van allen kant opening na opening zijn, om in te laten wat van God op ons aandringt.

Eens, in de volzaligheid, zal 't zijn: »God in alles, en alles in en door God«, en dat juist is 't, waar nu reeds uw hart biddend en verwachtend naar hijgen moet.

Nooit uw hart van uw God afgesloten, maar steeds uw hart door wat van God uitgaat, liezield.

Doch juist lijnrecht hiertegenover staat nu die innerlijke verstijving en versteening in het innerlijke wezen, als de ziel en als het hart zich in zichzelf opsluiten en toemuren, alle hooger licht uitbannen, zich zelf genoegzaam willen wezen, en teren niet op onzen God, maar op ons zelfgenoegzaam *ik*.

Wie geen licht in zijn slaapvertrek toe wil laten, moet de luiken zoo vast ineenschuiven, dat er geen schijn zelfs van een reet overblijft. Dan alleen zal de donkerheid volkomen wezen.

En om nu dit opsluiten van ons ik in onszelf, dit in onszelf als toemuren, dit roemen in zijn zelfgenoegzaamheid zoo volstrekt mogelijk te maken, gebruikt Zacharia hier 't beeld van de diamant.

Staal was er toen nog niet. Steen kon harder dan ijzer zijn. En onder alle toen bekende steen was de diamant 't hardst, 't onhandelbaarst en het scherpst zich afsluitend. Een kort bezoek aan een diamant-slijperij zou er u van overtuigen kunnen, hoe stug en hard en onvermurwbaar het diamant als weerstand-biedende stof voor den slijper is. Als we de beeldspraak doorzetten, zou men zeggen kunnen, dat geen huis tegen inbraak veiliger was, dan een huis met diamanten muren en poorten. En zoó nu, zegt hier de profeet, zet de liefhebber van zijn eigen ik, die alleen van zijn ik en van geen God weten wil, zijn hart als een diamant zoo ondoordringbaar voor Gods heilige invloeden.

De volstrekte, voltooide zelfzucht, die in het eigen ik wil opgaan, en zich zelf in het eigen ik verheerlijken wil, verdiamant heel 't zielsbestaan, en ten slotte is dat zielsbestaan zoo ten volle hard als een diamant geworden, dat 't geen enkelen heiligen invloed van God meer door laat, en kon het, zelfs de conscientie liefst geheel smoren en verstikken zou.

Zoo deed Israël. Vandaar de groote toorn van den Heere der heirscharen, „tot God de kinderen Israels had *weggestormd* onder de Heidenen" (vers 14).

En zie nu maar om u heen, hoe 't ook nu weer bij o. zoovelen niet anders toegaat. Altoos met hun *ik* doende, en dan *zaken*, *zaken* waarmee ze naar bed gaan, en *zaken* waarmee ze opstaan. Voor het indringen van het licht van Boven, bleef geen reet meer in de luiken van hun ziel.

En dit bekoort dan, met een bekoring die tot zelfs in het beeld van de diamant zich hier uitdrukt.

De profeet had ook kunnen zeggen: hard als ijzer of hard als steen. De gedachte ware dezelfde gebleven. Maar de bekoring ware gemist. Met ijzer of steen zich elken morgen of elken avond te verlustigen, is geen beeld dat trekt. Maar juist met dat beeld van het *diamant* staat 't zoo heel anders. Het diamant, mits spiegelglad geslepen, boeit, bekoort en trekt altoos weer het zoekend oog. En juist daarom is het voor 't alleen zich zelf zoekend en behagend *ik* zoo welsprekend in zijn beduidenis.

Wie van zijn God afdoolt, zijn God vergeet, zijn ziel voor God opsluit en opgaat in zijn eigen ik en in de zaken van dat eigen ik, gaat ten slotte onder in algeheele eigenliefde. Hoe langer hoe meer wordt hij met zijn eigen ik ingenomen. Voor zijn fouten en feilen is hij ten slotte volslagen blind. In al wat aan zijn eigen ik zich uit, vindt hij iets schoons, iets waar hij zich op verheft, waarin hij zich beroemt. En zoo komt 't dat ten slotte dit hoogmoedige, zelfgenoegzame eigen ik in eigen schatting het hoogste en het beste begint te zijn, tot het in 't eind op den *ik*-aanbidder den indruk maakt van enkel glinsterend diamant te zijn.

Nu is dit van zelf bij een kind van God zoo niet. Er heel anders. Wie van zijn God geheel afschoof en alleen in zijn eigen *ik* het diamant vond, is de verloren wereldling.

Toch blijft er ook in Gods kinderen nawerking van dit euvel.

Ook de verloste ziel kan zoo slingeren op en neder. Nu eens vlak bij haar God, en dan weer zoover van haar God weggedreven, dat 't eigen *ik* zich voor den Heilige schuift.

De ervaring loopt hier sterk uiteen.

Er zijn verkorenen, die soms bijna naar de verlorenen overbuigen; terwijl 't anderen slechts met een wiegelen op en neder bedreigt.

De drang moet daarom bij elk kind van God werken, 't zij sterker, 't zij minder, al naar zijn levensexistentie is.

Steeds meer 't diamant in God gezocht, en in ons zelf nooit anders dan de spiegel, die wat van God is, weerkaatst.

Dr. A. K.

Amsterdam, 6 October 1916.

In de uitvoerige bespreking, die de *Waarheidsvriend* van den modus vivendi-voorslag der Utrechtsche hoogleeraren gaf, wordt dit als het »mooie« van dit voorstel geroemd, dat de Gereformeerden in de Hervormde Kerk zich dan zelfstandig zouden kunnen organiseeren, om naar eisch van het gereformeerde beginsel te leven. »Overal waar gereformeerden wonen, zullen dan gereformeerde gemeentekerken komen met eigen bestuur en eigen levenswijze, geheel ingericht naar de gereformeerde belijdenis, zoo wel wat de prediking betreft als ook de doops- en avondmaalsbediening, gelijk ook wat betreft het toelaten tot de belijdenis, het aannemen en afgeven van attestaties, het oefenen van tucht, enz. — Zulk een gereformeerde gemeentekerk zou dus geheel en in alles gereformeerd kunnen leven. En deze kerken zouden samen kunnen vergaderen, om te bespreken wat naar uitwijzen van onze gereformeerde belijdenis en in overeenstemming met de gereformeerde Kerkenorde nuttig en noodig is. Zoo'n gereformeerde kerk-gemeente zou bovendien publiek recht verkrijgen door koninklijke goedkeuring van de statuten, en alles wat zoo'n gereformeerde gemeentekerk tot stand bracht in arbeid, scholen, stichtingen enz. zou ook publiek recht verkrijgen; het zou niet meer door stembusstrijd kunnen verloren gaan, maar 't zou gereformeerd blijven.«

Werd dit voorstel werkelijkheid, dan zouden de Gereformeerden, meent de redactie, er ook in anderen zin groot voordeel van hebben. »Immers, als er een gepaste en noodzakelijke eenstemmigheid kon verkregen worden tusschen allen, die op den bodem der belijdenis staan, dan zouden de gereformeerde gemeenteleden overal in stad en land zeer zeker 't grootst in ledenaantal zijn. Men zou zich daar dan kunnen gewennen aan een ordelijk kerkelijk leven. Onze mannenbroeders zouden dan weer lust ontvangen om in den kerkeraad zitting te nemen. Allerlei werk zouden ze ter hand kunnen nemen. *En dan zou zeker een zegen te wachten zijn van een geordend gereformeerd kerkelijk samenleven*". Zelfs acht ze, dat het evenzeer in het voordeel van de Gereformeerden zou zijn, wanneer de andere groepen, zooals de ethischen, evangelischen en modernen, eveneens in gemeentekerken bijeengebracht, nu eens op eigen terrein moesten gaan werken en uit eigen beginsel moesten gaan leven. »Want dit zou zeker niet in het voordeel dezer groepen zijn. Opgesloten in hun eigen kring, zouden ze dan al spoedig in de zwakheid van hun eigen beginsel en in al de armelijkheid van hun eigen kerkelijk leven uitkomen«.

Dat de redactie niettegenstaande al deze voordeelen toch op grond van principieele en practische bezwaren niet met dit voorstel kan medegaan, is natuurlijk haar zaak. Ons doel met deze aanhalingen was dan ook niet, om een pleidooi te voeren voor het voorstel der Utrechtsche hoogleeraren, maar wel om onze Gereformeerde Kerken tot dankbaarheid te prikkelen, waar ze dat alles, wat de *Waarheidsvriend* hier als zulk een heerlijk ideaal aan de Gereformeerden in de Hervormde Kerk voor oogen stelt, door de genade Gods reeds lang in werkelijkheid bezitten mogen zonder al de gekunsteldheid aan zulk een modus vivendi eigen.

Van zelfvoldaanheid is daarbij geen sprake.

Veeleer erkennen we met den Apostel Paulus, dat we de volmaaktheid niet gegrepen hebben en dat menige zonde en gebrek ons aankleeft. Dat de ecclesia reformata semper reformanda blijft, belijden we van harte, en als de boete-profeten onder ons klagen over veel wat anders wezen moest, dan buigen ook wij het hoofd en steken de hand in eigen boezem. De eerste liefde is bij velen verflauwd; er dreigt gevaar niet alleen van wereldgelijkvormigheid en van inzinking van het geestelijke leven, maar ook van verslapping in de gereformeerde belijdenis en van een dwepen met een algemeen Christendom. Maar men vergete niet, dat zelfs het best geordende kerkelijke leven aan zulke gevaren altoos staat bloot. Wie leest wat de Apostel Paulus schrijft over den toestand in de eerste Christelijke gemeenten; wie hoort, hoe de Kerkvaders klagen over de Kerk in hun dagen; wie de klaagtonen van een Luther beluistert over de misstanden in de Protestantsche Kerk; wie de geschiedenis kent van de Kerken onzer vaderen, weet, dat een volmaakte Kerk op aarde nooit gevonden is en ook nooit komen zal.

Maar al is er ook in onze Kerken veel wat stemt tot verootmoediging, toch blijft het waar, wat de *Waarheidsvriend* zegt, dat waar een geordend gereformeerd kerkelijk leven gevonden wordt, een *zegen* verwacht mag worden. Een zegen, dien God de Heere ook aan onze Kerken niet onthouden heeft. En bij alle klacht over eigen gebrek en tekortkoming, voegt het ons dien zegen dankbaar te erkennen; anders zouden we schuldig staan tegenover Hem, die dezen zegen ons schonk.

Bijbelkennis.

In een onzer liberale bladen werd onlangs de klacht geslaakt, dat »de onkunde in moderne kringen omtrent de Bijbelsche verhalen groot is."

Metterdaad is die klacht niet overdreven. Zelfs uit de liberale pers zou hiervan menig treffend beeld te geven zijn.

De oorzaak ligt natuurlijk daarin, dat men op de openbare school, zoowel de lagere als de hoogere, van geen Bijbelsch onderricht meer weten wil.

En waar ook het catechetisch onderricht, van moderne zijde gegeven, slecht bezocht wordt, gelijk nog pas een modern predikant klaagde, en van het lezen van den Bijbel in den huiselijken kring in 't geheel geen sprake meer is, moet de onkunde omtrent de Bijbelsche verhalen wel hand over hand toenemen.

Wat degenen, die geroepen zijn om deze moderne jeugd te examineeren, u desaangaande verhalen, grenst dan ook aan het ongelooflijke. En dat geldt niet alleen van degenen, die de lagere volksschool bezocht hebben, maar even goed van degenen, die de Hoogere Burgerschool of het Gymnasium hebben afgeloopen. De meest bekende namen uit den Bijbel, zelfs van een man als den Apostel Paulus, zijn hun geheel onbekend. De mythologie der Grieken en Romeinen kennen ze; maar van de machtige historische feiten, waarvan de Bijbel ons verhaalt, weten ze niets af. Het Christendom is voor hen een naam en klank geworden; wat de Christelijke religie is en leert, kwam hun nooit ter oore.

Is het dan wonder, dat al wat nog aan den Christus vasthoudt, van de openbare school niets weten wil en in haar een bederf voor ons volksleven ziet?

Dat men ook van moderne zijde het gevaar begint in te zien, dat in deze zoogenaamd neutrale, maar in werkelijkheid anti-christelijke school voor ons volk schuilt, en daarom van meer dan een hunner de roepstem uitgaat om het Bijbelsche onderwijs weer als leervak op de openbare school in te voeren, is dat ook op zich zelf een verblijdend teeken. Het toont, hoe ook hier gevoeld wordt, dat een school zonder den Bijbel voor een natie, die nog Christelijk wil heeten, niet gaat.

Alleen komt de vraag dan terstond op, hoe en in welken geest dit Bijbelsch onderwijs op onze openbare scholen zal moeten gegeven worden?

Denk u maar in, wat er van dit onderwijs zou terecht komen, wanneer een man van de „Dageraad" of een socialistisch onderwijzer, die Bijbelsche verhalen aan zijn leerlingen zou vertellen!

De excommunicatie in groote steden.

De vraag is ons gedaan, of wanneer de Kerkeraad besluit, tot de afsnijding van een lidmaat der gemeente over te gaan, de uitvoering en bekendmaking van dit besluit met gebruikmaking van het daartoe voorgeschreven formulier in een gemeente, die in meer dan één kerkgebouw pleegt saam te komen, in al deze kerkgebouwen moet geschieden, dan wel slechts in één kerkgebouw, terwijl in de andere kerkgebouwen van deze handeling alleen mededeeling wordt gedaan. De praktijk, die in onze Kerken gevolgd wordt te dezen opzichte, is niet eenparig. In sommige Kerken wordt het excommunicatie-formulier slechts in één kerkgebouw voorgelezen en in de andere kerkgebouwen hiervan alleen mededeeling gedaan; men voert als grond daarvoor dan aan, dat de excommunicatie een handeling is, die slechts éénmaal kan geschieden en dus in één kerkgebouw moet plaats vinden, terwijl van die handeling in de andere kerkgebouwen alleen melding kan worden gemaakt. In andere Kerken acht men daarentegen, dat het excommunicatie-formulier in alle kerkgebouwen moet worden voorgelezen, omdat de excommunicatie voor heel de gemeente geschieden moet. Vandaar dat men wilde weten, hoe in dit opzicht de praktijk onzer vaderen was geweest, en welke van beide methoden volgens Gereformeerd kerkrecht de meest juiste was.

Nu is dit vraagstuk zeker niet van principieele beteekenis, in zooverre het niet betrekking heeft op het eigenlijke besluit tot excommunicatie, dat door den Kerkeraad genomen wordt, maar alleen op de afkondiging en uitvoering van dit besluit, zoodat het meer de formeele en practische zijde der zaak raakt. Waar nog bij komt, dat het bedoelde geval betrekkelijk zeldzaam voorkomt, daar gemeenten, die in meer dan een kerkgebouw saamkomen, weinig zijn in getal. Maar toch willen we gaarne ook deze vraag beantwoorden.

Een bepaald voorschrift desaangaande wordt in onze Kerkenordeningen niet gegeven, en ook is het niet gemakkelijk uit de oude notulenboeken der Kerkeraden na te gaan, hoe onze vaderen gewoon waren in deze zaak te handelen. Toch zijn er wel enkele aanwijzingen te vinden, waaruit blijkt, dat onze vaderen gewoon waren de excommunicatie niet in een, maar in alle kerkgebouwen, waar de gemeente saamkwam, te doen geschieden, en dat zij dit ook als de meest juiste methode beschouwden. Toen in 1623 de Kerkeraad te Amsterdam tien lidmaten afsneed wegens hun Remonstrantsche gevoelens, stelde de Kerkeraad daarvoor een apart formulier op, dat aan alle leeraars werd gegeven om aan de gemeente voor te lezen, zoodat de excommunicatie dus in de verschillende kerkgebouwen plaats vond. (Koelman. Het ambt en de plichten der ouderlingen en diakenen, ed. Golverdinge, blz. 233, 234). En als Voetius in zijn Politica Ecclesiastica Pars III p. 921 de vraag behandelt, of het formulier, waarmede de excommunicatie wordt uitgesproken, aan het goedvinden van ieder predikant moet worden overgelaten, dan wel door den Kerkeraad moet worden vastgesteld, geeft hij als grond voor dit laatste o.m. op, dat aangezien dit formulier door de verschillende dienaren in de onderscheidene kerkgebouwen van een talrijke gemeente aan iedere verzameling van geloovigen, die daarin bijeenkomt, moet meegedeeld worden, het beter is alle verschil in terminologie te vermijden en hiervoor slechts één formulier te gebruiken. Ook hieruit blijkt, dat het destijds de gewoonte was, dat de excommunicatie in alle kerkgebouwen geschiedde en dat dit zelfs door Voetius als noodzakelijk werd beschouwd.

Wat men hiertegen wel heeft aangevoerd, dat de excommunicatie een handeling is, die slechts éénmaal kan geschieden en dus in één kerkgebouw moet plaats vinden, gaat van een niet geheel juiste beschouwing van deze handeling uit. Het eigenlijke besluit tot excommunicatie wordt door den Kerkeraad genomen, en hetgeen daarna volgt is de uitvoering en bekendmaking van dit besluit aan de gemeente. Zooals dan ook in het formulier staat: wij Dienaren en voorgangers verklaren, dat N. N. *uitgesloten is* en mits dezen uitgesloten wordt. Eischte nu deze uitsluiting uit de gemeente de aanwezigheid van den betrokken persoon, zooals dit bijv. noodig is bij de bevestiging van de ambtsdragers in hun ambt of de wederopneming van een berouwhebbenden zondaar in de gemeente (waarbij door den betrokken persoon vragen moeten beantwoord worden en waarbij hij dus zelf tegenwoordig moet zijn) zoo zou deze uitvoering van de excommunicatie slechts in één kerkgebouw kunnen geschieden, en men zich moeten tevreden stellen met mededeeling van dit feit in de andere kerkgebouwen. Maar waar dit niet het geval is en het zelfs wel zoo goed als nooit zal voorkomen, dat degene, die afgesneden wordt, daarbij aanwezig is, en hij zelf daarbij in elk geval geen enkele handeling te verrichten heeft, staat de zaak hier anders dan bij de wederopneming van den boetvaardigen zondaar of bij de bevestiging der ambtsdragers in hun kerkelijk ambt, en kan de handeling daarom zonder bezwaar in alle kerkgebouwen verricht worden.

En dat dit ook het meest wenschelijk is, volgt daaruit, dat de excommunicatie ter kennis van *heel de* gemeente moet gebracht worden en de Kerkeraad in zulk een hoogst ernstige zaak zich toch nooit zou mogen bepalen tot een mededeeling van zijn besluit zonder meer, maar ook de redenen zou moeten aangeven van dit besluit, en de gemeente tegelijk zou moeten zeggen, wat haar roeping is tegenover den geëxcommuniceerde, met een vermaning en waarschuwing om voor de zonde zich te wachten. Anders zou het effect van de tuchtoefening op de gemeente niet bereikt worden. En waar dit alles nu juist den inhoud van het formulier uitmaakt, is het daarom veel beter, dit formulier dan ook in alle kerkgebouwen voor te lezen.

Natuurlijk blijft het bezwaar, dat in een groote kerk met 8 of 9 kerkgebouwen zulk een handeling dan betrekkelijk vaak zou kunnen voorkomen. Dit bezwaar is echter een gevolg van de te groote massaliteit onzer stadskerken, en kan alleen verholpen worden door deze groote stadskerken te splitsen in zelfstandige kerken met eigen kerkeraden; de afkondiging door het formulier van de excommunicatie behoeft dan van zelf alleen in één kerkgebouw te geschieden.

Twee inaugureele oraties.

De nieuwbenoemde hoogleeraren in de Theologie, de staatsprofessor Dr. K. H. Roessingh te Leiden en de kerkelijke hoogleeraar Dr. J. R Slotemaker de Bruine te Utrecht hebben niet alleen op eenzelfden middag hun ambt aanvaard, maar toonen hun beider inaugureele oraties ook in zooverre overeenkomst, dat het gekozen onderwerp met de »cultuur«, het modewoord van onzen tijd, in verband staat. Prof. Roessingh handelde over *Persoonlijkheid en Cultuur* en Prof. Slotemaker de Bruine over *Dogmatiek en Cultuur*. En beider doel was blijkbaar om de positie aan te geven, die de Theologie h. i. heeft in te nemen tegenover de cultuur van onzen tijd; de eerste richtte daarbij inzonderheid zijn oog op de *Ethiek*, de tweede op de *Dogmatiek*.

De rede van Prof. Roessingh staat uit wetenschappelijk oogpunt bezien zeker hoog. Er is hier een denker aan het woord, die met groote klaarheid en helderheid zijn gedachten weet te zeggen; die een breeden blik heeft op de vragen van onzen tijd, en poogt met vasten gang in den schier chaotischen toestand, waarin we verkeeren, een eigen weg te vinden. Te betreuren valt het, dat Prof. Roessingh daarbij van de autoriteit van het kerkelijk dogma of zelfs van de autoriteit van Gods Woord voor de vaststelling der normen van de Christelijke Ethiek niets weten wil. Hij erkent wel in het begin van zijn rede »de rijke kracht tot zaligheid, die van het Evangelie uitgaat", en eindigt met de verklaring, dat »het Evangelie een machtige factor tot persoonlijkheidsvorming is geweest, en evenzeer van geweldige beteekenis vóór de cultuur, en dit in onzen tijd in nog veel grooter mate worden moet"; maar hoe hoog hij ook de ethische beteekenis van het Evangelie stelt, hij verklaart tevens beslist, dat met een beroep op het Evangelie, zelfs met een beroep op het eigen woord van Christus in de Bergrede, »voor de wetenschappelijke Ethiek *niets is uitgemaakt*«. Zelfs mag de klacht niet terughouden, dat Prof. Roessingh, waar hij het standpunt teekent door de orthodoxie ten opzichte van het gezag der Schrift ingenomen, veeleer een carricatuur levert dan een getrouw beeld. Welke orthodoxe meent, dat »in Gods Woord de beginselen *en toepassingen gereed* liggen (wij cursiveeren), waaraan de bonte verscheidenheid van het bestaande gebeuren kan worden gemeten« of dat men voor het »vaststellen der zedelijke normen« volstaan kan met een »verwijzing naar het *loste* woord van den Bijbel« (wij cursiveeren), gelijk Prof. Roessingh beweerde. Tegen een dergelijke opvatting van de autoriteit der Schrift is niet alleen door modernen en ethischen, maar evenzeer door de wetenschappelijke mannen der orthodoxie protest aangeteekend, en het gaat daarom niet aan dit als *het* orthodoxe standpunt voor te stellen.

Veel sympathieker is ons dan ook de inaugureele oratie van Prof. Slotemaker de Bruine, omdat hier de grondwaarheden, waaruit het Christendom leeft, zooveel beslister en bezielder worden uitgesproken. Diep gevoelt ook Prof. Slotemaker de Bruine de moeilijkheden, waarvoor de tegenwoordige cultuur de Dogmatiek plaatst, maar hij wil niets weten van een dogmaloos christendom, evenmin als van een offeren van de grondgedachten van het Christendom, om zoo den tegenstand te ontwapenen en de cultuur onzer dagen met de dogmatiek te verzoenen. „Twee dingen, zegt hij, kenmerken vóór alles het christendom: de overtuiging van een scheur in de wereld door de zonde, en de overtuiging van een daad Gods ter genezing; zoo botst het tweemaal tegen het wezen van onze cultuur, die vóór alles eenheid vraagt." En op deze beide punten weigert het Christendom toe te geven en mag het dit ook niet doen.

In vorige eeuwen met zijn eisch van de Reformatie tegenover de humanistische verwachting van de Renaissance. In onze dagen met zijn partij-kiezen tegen scientisme en al wat het reeele der zonde verduistert. Zoo staat het in het midden der wereld, die dweept om ontwikkeling, ontplooiing, opvoeding, vooruitgang, als een „membrum alienum" onverteerbaar, onassimileerbaar, kwetsend. Maar het wijkt niet. En de tijden kiezen de partij van de telkens geminachte. Deze oorlog schreeuwt het goed recht der christelijke wereldvisie uit. Iedermaal komt een opduikend kreunend pessimisme om onvermogen tot sociale herstelling in de literatuur en de gansche wisseling der meeningen hetzelfde betuigen, weinig minder schel.

En naast de zonde ziet het christendom Christus, den eens historisch Gegevene, in Wien verlossing is gewerkt maar zóó, dat Hij als de Onmisbare staat. Het beduidt een nieuwe botsing met al wat in breeden blik de wereld zien wil zoekende God, vindende God, altoos in kern hetzelfde ondanks de oneindigheid der verscheidenheden. Met een hart ruim als weinigen heeft Paulus eens aan geleerde heidenen verklaard, dat allen naar God zoeken, vragen, tasten, gelijk wij allen leven in Hem. Doch hij heeft daarin den aanvang begroet, niet de voltooiing; ook niet een aanvang, die uit intrinsieke kracht tot voltooiing zich uitwerken zoude. Maar hij heeft de noodzaak van den historischen, in het vleesch verschenen Christus gesteld, eer de zoekers zouden doorbreken tot leven met God. Die voorwaarde ter zij stellen of verzwakken wordt tot denatureering van het christendom.

Hier voelt men, dat een beslist Christen aan het woord is.

En evenmin als hij, om dogmatiek en cultuur te verzoenen, de grondgedachte van het Christendom ten offer wil brengen op 't altaar der cultuur, evenmin wil hij iets weten van een omsmelting van de dogmatiek in wijsbegeerte:

Een derde weg: wordt onze cultuur niet verzoend met de dogmatiek, zoo deze zich omvormen laat tot wijsbegeerte? Wie de vraag ook maar stelt, moet aanstonds gevoelen, wat ernstig probleem hij aanroert; hier is inderdaad de verzoening van religie, van christendom met wereld-denken bereikbaar. Langs dezen weg schrompelt alle bezwaar tegen het christendom gaande-weg samen. Niet in de feiten, maar in de idee wortelen wij dan; niet het wereldlijke, massieve, sarkische, bekrompene, doch het ideeele wordt ons geboden. Het is natuurlijk, dat de eeuwen door deze weg is beproefd door wie met gloeiende ziel de cultuurwereld voor God wilden winnen. Het is natuurlijk evenzeer, dat met fijn instinct van den eersten aanvang af de Kerk tegen alle gnostiek zich gekeerd heeft. Want het gaat niet om inzicht, maar om leven. En wij leven niet van begrippen, doch van realiteiten. Deze twee dekken elkander niet; ook gaat niet boven realiteit het begrip.

Het zal, ook zonder dat een naam genoemd wordt, ieder wel duidelijk zijn, tegen wien dit betoog is gericht.

Draagt het eerste, negatieve deel van zijn rede, dus een zeer scherp belijnd karakter, dit is minder het geval, wanneer hij in 't tweede deel overgaat tot wat nu de *positieve* taak der Dogmatiek moet wezen. Een heldere en duidelijke begripsbepaling van de taak der Dogmatiek ontbreekt; het allesbeheerschende vraagstuk, welke de verbinding tusschen Dogmatiek en de Schrift moet wezen, wordt zelfs niet aangeroerd; we krijgen wel veel bezwaren te hooren tegen het intellectualisme, en voorts de verklaring, dat „de Goddelijke dingen ethisch zijn" en „de waarheid een ethisch karakter draagt," maar met zulke vage en nevelachtige uitspraken komen we hier niet verder. Waarbij nog komt, dat Prof. Slotemaker de Bruine niet zoo zelden de woorden gebruikt in een zin, die zeker niet algemeen aanvaard wordt. Zoo heet het bij hem, dat „het intellect gesubordineerd is aan het geweten, zooals ook gemoed en hart dit zijn, omdat het geweten, of beter nog »conscience«, onze geheele persoonlijkheid is« (blz. 17).

Toch neemt dit niet weg, dat we deze rede over het geheel met waardeering en op de meeste punten met hartelijke instemming hebben gelezen. Vooral het woord, waarmede hij aan het slot zich richtte tot zijn voorganger, was eerlijk en oprecht.

Dr. H. H. K.

Voor Kootwijks scholen.

In hartelijken dank ontvangen van den heer R. Derksen te Zeist, van wijlen N. N. te 's Hage *f* 2.50; van N. N. te Rotterdam *f* 2.50; van N. N. te Rotterdam *f* 10.

Ds. J. H. HOUTZAGERS, *Voorzitter*.

Leestafel.

Idsardt. In de Branding. Een verhaal uit het Friesche Volksleven. J. H. Kok. 1916. Kampen.

Op de achterzij van het omslag van dit boek staat: Uitgegeven door de Vereeniging ter bevordering van Christelijke Lectuur. In het daardoor gewekte vermoeden, dat In de Branding Christelijke Lectuur is, wordt de lezer gesterkt wanneer hij p. 257, de laatste bladzijde, opslaat. De Schrijver toch geeft daar als het ware een vingerwijzing van wat hij met zijn boek bedoelt. Dekema, de boer van Herrema-State, dus vertelt hij, overdacht wat er in den laatsten tijd, zoo in zijn persoonlijk als kerkelijk leven, gebeurd was en de slotsom zijner overdenking was toen: „Als de kinderen Gods maar getrouw zijn op de plaats hun door Hem gewezen, zal Hij zelf voor de uitkomst zorgen. Want niet de mensch, maar God redt Zijn eigen zaak. Dat